

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2021.95.5>

УДК 821.161.2

АВТОБІОГРАФІЗМ І «ДУХ ЧАСУ» В НІГІЛІСТИЧНОМУ РОМАНІ А. КРИМСЬКОГО «АНДРІЙ ЛАГОВСЬКИЙ»

ГУНДОРОВА

Tamara

Тамара Іванівна,

HUNDOROVA,

доктор філологічних наук,
професор, член-кореспондент
НАН України,
завідувач відділу теорії літератури,
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевчен-
ка НАН України;
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ,
01001;
e-mail: hundorova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2531-9953>

Doctor of Philology, Professor,
Corresponding Member of the NAS
of Ukraine, head of the department
of literary theory,
Institute of Literature. T.G. Shevchen-
ko National Academy of Sciences
of Ukraine;
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine;
e-mail: hundorova@gmail.com

У статті представлено аналіз роману Агатангела Кримського «Андрій Лаговський» з погляду відображення в ньому «духу часу» (декадентство, істерія, плебейство), актуалізації філософії нігілізму, імперського колоніалізму. Такий критичний ракурс визначив структуру статті.

У центрі уваги поставлено психотип нового персонажа літератури епохи модернізму – «людина істерична». Зауважено, що дві визначальні для модернізму ознаки – інтелектуалізм і невротизм – пов'язують Кримського з модернізмом. Проведено зіставлення цієї особливості творчості Кримського з художніми творами Івана Франка (збірка «Зів'яле листя») та Лесі Українки («Блакитна троянда»). Підкреслено, що наприкінці XIX ст. поняття біографічного «людського документа» трансформується в суб'єктивний «психологічний документ», а художнє зображення – у «вівісекцію» й інтроспекцію – самоаналіз власної душі.

Зроблено висновок про те, що нова література і, зокрема, народжуваний модерний суб'єкт виразно тяжіли до декадентства, і нові автори недвозначно асоціювали себе саме з декадентами, навіть при тому, що вони заперечували це. Усе це підривало основи народницької свідомості, тобто поклоніння перед «народом», яке домінувало в українській літературі в пошевченківську добу.

Відзначено лінгвістичне різноманіття оповіді Кримського, зокрема насичення тексту роману цитуваннями, перекладами, науковими коментарями, переходами на грецьку, турецьку, німецьку, французьку мову, латину, російську. Соціально-культурну цінність відзначено щодо фрагментів простонародної мовної практики матері головного персонажа. Зауважено про такі текстові явища, як інішування та орієнталізм.

Незавершений роман Агатангела Кримського розглянуто як зразок модерністського роману з його інтелектуальним героєм, поліморфною структурою, філософсько-моральною тематикою, психологічним аналізом та автобіографізмом.

Ключові слова: автобіографізм, суб'єктивізм, модернізм, колоніалізм, людина істерична, Агатангел Кримський, Леся Українка, Іван Франко.

Дві визначальні для модернізму ознаки – інтелектуалізм і невротизм – пов'язують Кримського з модернізмом. Головним героєм Кримського стає неврастенік і меланхолік, інакше кажучи, «хвора» людина *fin de siecle*, яка залюбки втікає в екзотичний Схід, у містику, в хворобу і поезію. Загалом в українську літературу 1895 року приходять людина істерична – радикал-нігіліст «Повісток і ескізів з українського життя» (1895) Кримського і героїня «Блакитної троянди» (1895) Лесі Українки.

У колі українських митців *fin de siecle* актуальним було питання про те, чи варто пояснювати читачам, з яких суб'єктивних автобіографічних матеріалів народжується література. Леся Українка особливо була стурбована цим і писала в листі до Кримського: «І Ви, і Франко (передмова до «Зів'ялого листя») робите кепські прецеденти всім нам, писателям-суб'єктивістам, неначе ми обов'язані здавати справу «кому о том ведать надлежит», як ми заряджуємо нашим власним матеріалом автобіографічним». Ще раніше в листі до Осипа Маковей вона вже говорила: «Але от я не згідна з тим, щоб для зрозуміння чийх-небудь віршів треба знати життєпис автора. <..> Справді, не слід уважати кожної ліричної поезійки за сторінку з автобіографії, бо часто в таких поезіях займенник **Я** вживається тільки для більшої виразності. Звичайне, що се не завжди так є, але треба пам'ятати, що так буває». У наступному листі вона називала такий спосіб критики, який заторкує особисте життя автора, «літературною інквізицією». Маковей,

зі свого боку, застерігав, що безособистісна лірика може бути несвоєчасною. «Ви боїтеся, що я не піду разом з духом часу, а зостануся позаду, – відповідала йому поетка, – не думаю я сього». І справді, Леся Українка наснажувала свої твори глибоко особистісним чуттям і при цьому не виключала роль автобіографізму у творчості, принаймні саме в листуванні з Кримським вона зауважувала: «Я вважаю всю Вашу белетристику (і поезію) <..> наскрізь суб'єктивною, але ні трошки не автобіографічною, а було б навіть краще, якби вона була автобіографічною, бо тоді суб'єктивність була б натуральнішою», – зауважувала вона.

Так наприкінці ХІХ ст. поняття біографічного «людського документа» трансформується в суб'єктивний «психологічний документ», а художнє зображення – у «вівісекцію» й інтроспекцію – самоаналіз власної душі. Подібну тенденцію новітнього мистецтва Леся Українка також підмітила в романі Агатангела Кримського «Андрій Лаговський». «Скажіть, – писала вона авторові, – хіба *vivisectio in anima vili* або хоч і *nobili* подає нам картину тієї душі або хоч помагає зложити ту картину? Я думаю, ні». Ще гострішим ставало це питання, яке письменниця ставить перед Кримським, якщо зважати на те, що аналіз душі стає в літературі цього періоду невіддільним від фізіологізму і тілесності. «Я думаю, що коли описати докладно найкращу, найблагороднішу людину, як вона їсть, як вона жує, як вона травить і т. п., то вона може спротивитись вкрай...», – застерігала вона свого колегу і товариша.

Істеричний герой Кримського поруч із Франковим героєм-самогубцем із «Зів'ялого листя», *femme modern* з «Блакитної троянди» Лесі Українки, а також неврастенічними персонажами Олексія Плюща, меланхолійними героїнями Ольги Кобилянської та іншими засвідчили народження нового соціального характеру – модерного українського інтелігента, з усіма викривленнями і колізіями, які зазвичай супроводжують такі процеси. У 1920-ті роки таке народження стане об'єктом аналізу Леоніда Скрипника у його авангардистському кіноромані «Інтелігент» (1928). Натомість старші письменники, представники реалістичного напрямку, наприкінці ХІХ ст. сприймали таку тематику за окремі «хворобливі» зони в тогочасній літературі, де «люди нервово хворі», із доволі розвинутою чутливістю, «швидко реагують на зовнішні впливи і водночас зайняті постійним самоаналізом, копірванням у

власній душі». Поза тим сама література в їхній уяві була «здоровою».

Однак нова література і, зокрема, народжуваний модерний суб'єкт виразно тяжіли до декадентства, і нові автори недвозначно асоціювали себе саме з декадентами, навіть при тому, що вони заперечували це. Усе це підривало основи народницької свідомості, тобто поклоніння перед «народом», яке домінувало в українській літературі у пошевченківську добу. «Я – продукт сучасної цивілізації, я дегенерат, я декадент, я людина *fin de siècle*, я неврастенік», – характеризує себе герой оповідання Кримського «Не порозуміються», проголошуючи настання нового віку – невротичного.

Зауважу, що декадентська свідомість в українській літературі вбирає в себе своєрідний комплекс «плебейства», що характеризує процес самоусвідомлення нового покоління української інтелігенції, яке Франко назве «Молодою Україною» (1880–1900). До нього Франко відносить і Кримського. Декларативно опонуючи тезі про себе як «декадента», Франко покликуватиметься на те, що він «син народа, що вгору йде, хоч був запертий в льох». Ототожнення з «народом» і водночас розрив із ним – така соціопсихологічна підоснова появи істерика у творах Кримського.

Покоління «Молодої України» виходить на суспільну сцену під лозунгами нігілізму, протесту проти авторитаризму, з критикою романтичного ідеалізму, ідеями «богоборства» і боротьбою проти «батьків». Таким було народження українського інтелігента-радикала, близького до декласованої богемі. Руйнування станового суспільства, поява середнього класу та інтелігента-«пролетарія» в Україні в останню третину XIX ст. засвідчували також формування національної самосвідомості та руйнування ідеї «общеруськості», включно із «загальноросійською літературою», яку пропонував свого часу Михайло Драгоманов.

Покоління «націоналів» і «радикалів», як вони себе називали, переосмислює засади українофільського романтичного етнографізму й народництва і виборює тяжкою боротьбою право на виживання, особливо якщо зважити на те, що їм доводиться жити в часи повсюдного захоплення дарвінівською ідеєю природного відбору. Молода людина, котра походить з небагатої родини, здобуває освіту, голодує, щоб вижити, займається репетиторством в заможних господарів, які належать

до вищого світу, зносить їхнє знуцання і приниження, і при цьому зневажає своїх батьків, зокрема матір, за бідність, запобігливість перед багатими і сильними світу, – такий портрет головного героя-невростеніка Кримського, враженого комплексом «плебейства».

Кримський розпочинає «Андрія Лаговського» словами зі Степана Руданського, ще одного виразного представника різночинської української інтелігенції цього часу:

*Дочекався я свого святонька.
Виряджала в світ мене матінка...
– Нехай, сину мій, ми працюємо,
Нехай цілий вік ми горюємо –
Та не всі ж, як ми, в землі риються:
Може, є такі, що і миються.
Як знайдеш таких, милий синочку,
Простели себе, як рядниночку.
Чоло з похилу не поморщиться,
Спина з похилу не покорчиться,
Спина з похилу не покривиться,
Зате ступить пан і подивиться.
Зате ступить пан на покірного
І прийме тебе, як добірного.
І з панами ти привітаєшся,
З полем батьківським розпроцаєшся...*

Дві основні теми заховані в цьому посланні: перше, – це материнське напучування про те, що вийти поза межі свого стану можна, якщо визнавати і коритися сильнішому; друге – що пробитися до вищого стану можна лише ціною жертви і неминучим розривом зі своїм рідним середовищем. Фактично, це правила *колонізованої спільноти*: стратегія підкорення сильнішим задля інтеграції у вищий імперський світ і розрив із батьківщиною (в ширшому контексті – матір'ю, батьківським домом, країною).

Однак це були не абстрактні правила. Агатангел Кримський походив зі збіднілої родини священників, він рано пішов із дому і розпочав навчання [детально про це див. у статті Н.Данилюк, О.Рогач у цьому збірнику. – С.Б.]. Антагонізм між різними соціальними прошарками Кримський, очевидно, заважив ще з учнівських років, оскільки у багатьох творах він присвятив йому чимало уваги.

Істеризм, неврастенічність, зацікавлення психопатологією та фізіологією, а також суб'єктивність і автобіографічність вирізняли прозу Кримського, який значну частину життя провів у Москві, приїжджаючи в Україну лише зрідка й активно листуючись із літераторами-земляками.

Значну роль, очевидно, в часи навчання, на нього справили нігілізм 1860-х років. У одному з листів він зізнавався, що «спершу Писарев, далі другі писателі того часу мали на мене великий вплив (NB. Я літературу 1860-х років знаю *незмінно* краще, ніж сучасну!). Вони формували мені мої змагання, дали систему мійому світоглядові, навчили мене думати». Саме звідти, з настроїв і характерів нігілістів-різничинців та читання Писарева веде родовід радикал-націонал Петрусь Химченко в його «Не порозуміються», який пізніше трансформується в Андрія Лаговського. Він, перейнятий образою і заздрістю, протестує проти будь-яких утисків та авторитетів і хворобливо, з надривом відстоює своє право на свободу, протестуючи проти влади вчителів і вихователів: «А чи визнають вони за нами якісь непорушні права? Чи дозволяють вони нам мати своєї волі хоч трохи? Чи не гноблять вони нашої думки? Чи дають нам хоч слівце сказати? Чи вважають вони на наші доводи? Ні, ні! Ми для них череда, стадо баранів!» Водночас, відстоюючи своє право, він зневажає слабших, як наприклад жебрачку, якій дає останні гроші, які має, але і себе самого – за власну слабкість і співчуття до принижених.

«Плебейський» комплекс є передусім нігілістичним. Нігілізм у цьому сенсі – це не лише протест «декадента» і майбутнього «радикала» Петруся Химченка проти «моральної будови», яка підтримує авторитет батьків, вихователів, загалом – усього «декоруму» моральних християнських принципів. Це ще й невроз.

«Вівісекція» (розтин) своєї або чужої «душі» аж до найглибших інстинктів, психопатологічні стани характеризують такого героя, звідси – спокуса задля «експерименту», знуцання над національними чуттями матері, неврівноважені перепади садизму й сентиментальності.

Загострене національне почуття, істеричність і нігілізм – усю це риси характеру головного героя, які письменник розгортає в наступних частинах роману «Андрій Лаговський». При цьому йдеться вже не про нігілістичну передісторію модерної людини, але про становище колонізованого суб'єкта, що перебуває

на службі в імперії (як учитель у родині генерала і як професор столичного університету). Саме таким є головний персонаж Андрій Лаговський, професор-математик і водночас поет та лінгвіст. Автор постійно і відкрито наголошує на істеричності та психопатологіях Лаговського, натякаючи, що породжені вони передусім його ресентиментом – як неможливого представника середнього класу і як українця, який вчиться і робить кар'єру в центрі імперії – Москві. Цілком у згоді з психопатологією колоніалізму, яка виявляється у спрямуванні образи передусім на своїх близьких і родичів, образа Лаговського – українця і бідного студента з міщанської родини, що змушений заробляти на життя уроками і коритися чужим примхам, – виливається у неприязнь до власної матері – неосвіченої, бідної і приниженої. З часом стосунки і фактично входження у великоросійську генеральську родину Шмідтів, яка прихистила Лаговського в ролі професора і вихователя старшого сина, дозволила йому позбутися (так принаймні спочатку здається) істеричних припадків. Виникає новий об'єкт приязні – відмовляючись від своєї рідної матері, яка лишається десь в Україні, «він чує просто аж собачу вірність» до старої генеральші.

Однак, як зауважив Євшан, прикметою Кримського є не лише його інтерес до найглибших психологічних і душевних зворушень, але і прагнення раціонально проаналізувати їх. Отож він описує, як Лаговський вдається до пародії на декадентську поезію, і він разом із братами пише у стилі декадансу поему під виразною назвою «Діарея». Є ще одна іронія над декадансом. У розмові з братами зринає слово «криптомерії» – ботанічна назва одного з видів сосни. Один з братів пригадує, що так один поет назвав збірку своїх декадентських віршів, бо пам'ятав, що «криптос» із грецької означає «скритий, схований, таємний», і подумав, що «криптомерії – це мають бути якісь символістичні, містичні, дуже поетичні та «оргіастичні» квітки».

Якщо перша частина роману відбувається в Україні, то друга – переносить у Туапсе, третя – в Москву, а завершальна, обрамлююча, яка має відповісти на питання, поставлене в першій частині, повертає читачів до України та має назву «Порозумілися». Власне, починаючи з другої частини, в романі на перший план виходить тема колоніальності. Ця частина, окрім сюжетної лінії про стосунки Лаговського з Володимиром Шмідтом і всією родиною Шмідтів під час відпочинку в Туапсе, має ще додаткові обертони – сексуальні й інтелектуальні.

Це напрочуд інтенсивна, космополітична за змістом, *лінгвістично різнобарвна оповідь, із мовними екзерсисами, цитуваннями, перекладами, науковими коментарями, де грецька мова переходить у турецьку, німецьку, французьку, латину, російську, а спостереження самого Кримського співіснують поряд із цитатами з Гайне і Гете*. Головна колізія спрямована на розвінчування романтичного ідеалізму. Лаговський нагадує героя-романтика, далекого від буденщини і від людей, замріяного поета і вченого не від світу цього.

Наступна частина роману переноситься з Туапсе до Москви. Стиль цієї частини фіксує переміщення дії у символічний контекст. Втікаючи від розладів плоті й духу в містику, Лаговський перечитує Єфрема Сиріна й переноситься у світ релігійний та екстатичний. «Захотілося не тільки мати вільний дух і вільне серце, але й розмовляти з божеством; захотілося летіти душею до *нього*, захотілося з'єднатися з ним...». Так Лаговський утікає у світ вигаданої фантазії, щоб вилікувати себе від істерії, що виникає на основі конфлікту духовного і плотського, плебейського й аристократичного, національного та імперського. Важливо, що у романі Кримського і розрив із матір'ю, і розчарування сім'єю Шмідтів, і головне – заняття наукою та одержимість містичним аскетизмом у Лаговського живиться насамперед образом і слабкістю. Можна стверджувати, що серцевиною роману Кримського стають ненормальні стосунки Лаговського з матір'ю та генеральською родиною. Тут колоніальна мати не охороняє свого сина від себе самого <..>, а навпаки, стає причиною його знервування та істерії, оскільки вказує на те, що він сам хотів би забути, – його колоніальний статус бідного міського провінціала-українця. Натомість генеральша служить заміником матері, уособлюючи імперську метропольну поблажливість і великодушність.

Після розриву з генеральською родиною Лаговський повертається до Москви, а з часом їде на Україну і зустрічається там із матір'ю, якій пробаचाє її рабську приниженість. Однак приїзд Лаговського додому в останній частині роману і порозуміння з матір'ю, яке нібито робить їх «справжніми приятелями», виявляється децю штучним фіналом.

Характер Лаговського є демонстрацією серединного поля, що проявляється в амбівалентній зоні між двома позиціями – колонізованого і колонізатора. З одного боку, як професор

Московського університету, Лаговський є повноправним представником імперської еліти. З іншого ж, як українець, він відчувається частиною пригніченого, несамостійного і колоніалізованого народу.

Незавершений роман Кримського можна розглядати як зразок модерністського роману з його інтелектуальним героєм, поліморфною структурою, філософсько-моральною тематикою, психологічним аналізом та автобіографізмом. У ньому наявні всі структурні елементи модерністського роману: інтелектуальний головний персонаж – професор математики та водночас поет Лаговський, перверсивна сексуальна тема, авантюрна складова, родинний конфлікт, численні інтертекстуальні відсилання та цитації, лінгвістично-етимологічні дискусії. Є тут і «текст у тексті», і філософія аскетизму, що слугує формою внутрішньої еміграції героя, яка суголосна з інтересом Лаговського до містики Єфрема Сиріна.

«Андрій Лаговський» – роман колоніальний. Елементом колоніального роману зазвичай є обов'язкова подорож до невідомої провінції (окраїни) імперії. У романі Кримського родина генеральші разом із професором Андрієм Лаговським прибуває на відпочинок до Туапсе, що має виразні колоніальні топоси. Уже саме прибуття до цього міста на Кавказі викликає у подорожніх розмови про черкесів, яких Росія вигнала до Туреччини. Туапсе загалом нагадує еkleктичну мішанину Сходу зі слідами російського імперського колориту. «Хоч у Туапсе було вже з троє магазинів на російсько-європейський лад, але базар був чисто азійський, і тільки офіційно обов'язкові російські вивіски з такими грамотними написами, як «Трактир Виселі Край», нагадували, що це має бути Росія», – наголошує оповідач у романі.

Вражає етнічна різноманітність, на якій наголошує автор і на яку звертає увагу Лаговський – вірмени, імерити, осетини, татари, греки, турки створюють різнобарвну багатонаціональну картину місцевого населення Туапсе.

Грамматика вклинюється в колоніальний роман між прибульцем і туземкою. Однак, хоча «Лаговський не вірив і мав на те свої рації» (річ у тім, що «слова *ти, тебе* вказують для європейця на інтимність»), але «в турецькій розмові вони й не могли говорити інакше, як на *ти*, бо анатолійські турки й греки не кажуть до єдиної людини *ви* (сіз), тільки *ти* (сен)», його позиція як імперської людини давала владу над колони-

зованою й ожіноченою провінцією. Зрештою, фізична любов виснажує Лаговського доволі швидко. Його слабкість (чи хворобу) можна легко асоціювати із симптомом колоніальної слабкості. До цього додається і культурне розчарування грекинею як «некультурною» тубільською жінкою, яке вказує на те, що Лаговський ідентифікує себе із центром, а не з кавказькою (українською) периферією. Він ототожнює себе не з дикою природою колонії, але з позицією цивілізованого колонізатора. Закоханий у Зою професор переносить на увесь народ і на окрему чарівну представницю цього народу культурні асоціації, зокрема стереотипні західні уявлення про античний грецький ідеал.

Відпливаючи, він згадує ті місця, де йому було так добре у товаристві сімейства Шмідтів, а повернувшись до Москви, починає писати статтю «Зріст українського національного почуття за царювання Олександра III», що радше можна сприймати іронічною розв'язкою імперського любовного романсу в Туапсе. Виходить так, що лише переживши колоніальний роман і повернувшись потім до метрополії, він може серйозно аналізувати тему колоніалізму і національної свободи. Коли ж перебуває в провінції (на Україні чи на Кавказі), він ідентифікує себе з колонізатором, який шукає розваг серед тубільного населення і відчуває образу щодо низького, невідповідного стану своєї рідні.

Колоніальний ресентимент, що живить характер Лаговського, породжений не лише незручністю перед холуйством матері-міщанки, яка принижується перед багатшими, але і цілою ситуацією колоніальності, за якої *Україна перетворена на «естетичний погляд»*. Саме так, як оголення прийому, сприймається в романі «Андрій Лаговський» пряме цитування відомого гоголівського опису «украинской ночи». Цей опис, як завважує оповідач, «вчать по російських школах напам'ять». Іронія щодо колоніального сприйняття виявляється у тому, що асоціація з топосом «українська ніч» виникає у Лаговського тієї миті, коли він бачить реальну пожежу на хуторах. Її він іронічно називає ще «чудовішою картиною», порівняно з гоголівською. Соціальна і національна образа щодо підлеглості та безсилля перед чужою владою стає тим конфліктом, що породжує розполовиненість колоніального індивіда та призводить до його істерії. Істеричність та епілептичність загалом маркуються як ознака колоніального, підпорядкованого

стану. Зустрівшись із погорільцями та почувши їхні історії, Лаговський починає ридати і не може зупинитися. Плачуть і селяни, а одна дівчина «заревла таким скрипучим голосом, неначе хтось сокирою або рубанком застругав по залізі». «Коли я божевільний, то принаймні маю потіху, що я не сам-но на світі божевільний: нас багато таких, – несподівано погадав Андрій, саме розмовляючи далі з хуторянами про їхні страждання. – Отже й прості люди, неінтелігентні, люди близькі до природи, а диви – такі самі нервові, як і я».

Фізично слабкий та істеричний, колоніальний суб'єкт, як демонструє Кримський, лишається *інфікованим* імперською владою. Він також лишається *орієнталістом*; фактично будучи суголосним східному світові, він, однак, не перестас асоціювати себе із західним раціоналізмом, скептицизмом, імперіалізмом. Ототожнений із центром, із культурою, Лаговський протиставляє себе провінційному, природному і наївному.

Закінчення роману має дещо тенденційний і штучний характер. Лаговський нібито повертається до матері, пробачає їй, запрошує до Москви, однак та відмовляється приїхати. Щороку Андрій мріє про поїздку додому і про розмову з матір'ю *простонародною*, тобто українською мовою. Звичайно, йому легше згадувати про матір, яка живе десь в Україні та чиї слова «причудуються» йому в Москві, аніж бути з нею. *Іншування*, або своєрідна *орієнталізація свого народу з боку інтелігенції, що пішла на службу до імперії, є внутрішньою колонізацією лише в рамках імперського дискурсу*. Так підтверджується враження, що імперія – це обмін цінностей, а цінністю в метрополії стає і мова, і тіло, і «природність». Ця екзотична цінність дістається Андрієві Лаговському не безплатно – «чужу, нерідну любов треба заробити, – думав я, – чужу любов треба купити ціною своєї інтересності, добрячої вдачі, прислужливості!». Материнська любов простої жінки натомість є продуктом «непокупованим-непродажним», «природним почуттям». Із цієї ілюзією, яку дає імперіалізм своїм агентам, і залишає Кримський читача у фіналі роману.

Статтю отримано 15.10.2021

Tamara Hundorova

AUTOBIOGRAPHY AND THE «SPIRIT OF TIME» IN A. KRYMSKYI'S NIGILIST NOVEL "ANDRII LAGOVSKYI"

The article presents an analysis of Ahatanhel Krymskyi's novel "Andrew Lagovskyi" in terms of reflecting the "spirit of the times" (decadence, hysteria, plebeianism), the actualization of the philosophy of nihilism, imperial colonialism. Such a critical perspective determined the structure of the article.

The focus is on the psychotype of a new character in the literature of the modern era – "hysterical man". It is noted that the two defining features of modernism – intellectualism and neuroticism – link Krymskyi with modernism. The comparison of this feature of Krymskyi's work with the works of art of Ivan Franko (collection "Withered Leaves") and Lesia Ukrainka ("Blue Rose") was made.

It is emphasized that at the end of the XIX century. the notion of a biographical "human document" is transformed into a subjective "psychological document", and the artistic image into a "vivisection" and introspection – a self-analysis of one's own soul.

It is concluded that the new literature and, in particular, the emerging modern subject clearly tended to decadence, and the new authors unequivocally associated themselves with the decadents, even though they denied it. All this undermined the foundations of populist consciousness, that is, the worship of the "people" that dominated Ukrainian literature in the Shevchenko era.

The linguistic diversity of the Krymskyi's narrative is noted, in particular, the saturation of the text of the novel with quotations, translations, scientific commentaries, transitions to Greek, Turkish, German, French, Latin, and Russian. Socio-cultural value is noted in relation to fragments of vernacular language practice of the mother of the main character. Textual phenomena such as insinuation and orientalism have been noted.

Ahatanhel Krymskyi's unfinished novel is considered as a model of a modernist novel with its intellectual hero, polymorphic structure, philosophical and moral themes, psychological analysis and autobiography.

Key words: autobiography, subjectivism, modernism, colonialism, hysterical man, Ahatanhel Krymskyi, Lesia Ukrainka, Ivan Franko.